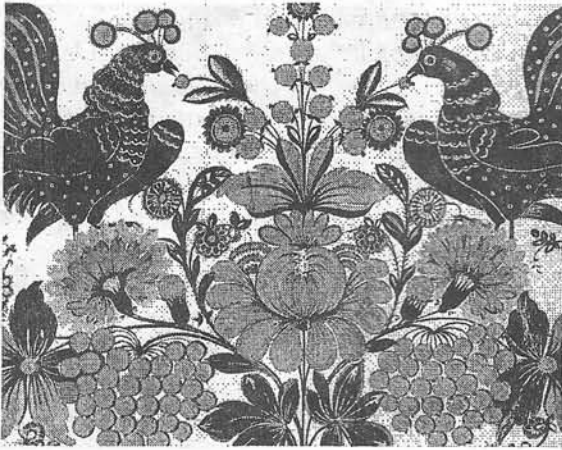

— базових найпростіших складових частин. Твориться чітка матриця, феномен котрої в її універсальності та глибокій вкоріненості в основи підсвідомого.

Панко Ф. Павичі. Папір, яєчна темпера. Село Петриківка Дніпропетровської обл.

Аналіз дозволяє зробити принаймні два узагальнення:

1. Трансформація символу Світового дерева включає щонайменше чотири етапи. Символи, що утримують ознаки сакральності (тобто Світове та родинне дерево) мають тотожні функції та ізоморфну структуру.

2. Трансформація Світового дерева йшла через згортання чи спрощення, що проявилось у звуженні сакральних мотивів; все це призвело до зміни речових, акціональних та вербальних кодів.

Аналіз трансформації зовсім не відкриває нам причин метаморфоз. Однак ми підійшли до цього відкриття. Це стане темою майбутньої розвідки, епіграфом котрої буде наступна цитата: "Відчуття історії виникає як відчуття космічної аритмії. На морфологічному рівні криза як давньосхідних, так і середземноморських цивілізацій проявилась у нестримному рості кількості бінарних опозицій, котрі подрібнюються все більше й більше, спрямовуючись від універсальних до своїх атомарних значень. На певному етапі цей процес неминуче створює кризу основних символів культури, тоді гине ієрархічна структура існуючих духовних цінностей"²⁰.

Експедиції

Михайло СТАНКЕВИЧ

ЕКСПЕДИЦІЯ НА ЛЕМКІВЩИНУ

Mykhailo STANKEVYCH. Expedition to Lemkivshchyna.

Відповідно до планів науково-дослідної роботи відділів карпатознавства і народного мистецтва Інституту народознавства НАН України з 7 по 20 червня 1994 р. відбулася третя¹ закордонна експедиція "Народне мистецтво і традиційний побут лемків". Маршрут експедиції охопив етнографічний регіон Лемківщини, що нині знаходиться в межах Республіки Польща і Словаччини.

Склад експедиційної групи: докт. мистецтвознавства, проф. Володимир Овсійчук; канд. мистецтвознавства, ст. наук. співробітник Микола Моздир; канд. архітектури, ст. наук. співробітник Ярослав Тарас; наук. співробітник Софія Боньковська; фотограф Геннадій Потягайло; водій Василь Романів та канд. мистецтвознавства, ст. наук. співробітник Михайло Станкевич - керівник експедиції.

Кожен член експедиції працював за індивідуальним планом дослідження. Разом усі плани склали основну мету експедиції збір та уточнення польових матеріалів, опрацювання фондів, архівів, фотографування об'єктів і творів народного мистецтва для майбутнього монографічного видання "Лемки і Лемківщина".

8 червня працювали в Музеї народного будівництва в Сяноку. Зокрема, зафотографовано екстер'єр та інтер'єр хати зі с. Команчо, збудованої в 1885 р. - кут хати з коліскою, піч з підвішаним казаном, фрагменти різьбленого сволока і надпоріжника вхідних дверей із хрестом, закрутками та датою її спорудження. Водночас зазнято різьблену скриню зі с. Яслисько, бондарні вироби з околиць Сянока.

В хаті зі с. Пеліgrimки зафотографовано стіл із кам'яною стільницею, що містить загадкові графеми у вигляді тризуба (?). Традиційна кована клямка до вхідних дверей, дерев'яні сани з металевим окуттям, традиційні плетені вироби з лубу і ліщини, що походять з околиць Сянока.

¹Перша закордонна експедиція на терен південної Лемківщини (Словаччина) відбулася в червні 1992 р., керівник — докт. іст. наук, проф. Степан Павлюк; друга — в червні-липні 1993 р. на північну Лемківщину (Республіка Польща), керівник канд. мистецтвознавства Михайло Станкевич.

²⁰Блюменкранц М. Введение в философию подмены.- М.: Весть-Вимо, 1994.- С. 6.

У скансені є кілька об'єктів із Західної Бойківщини і церква св. Онуфрія 1750 р. з настінними розписами, аналой столярсько-різьбярської роботи та бойківські вишивки (все зафотографовано), церква св. Миколая, XVIII ст., зі с. Грозьова (зазнято ікону св. Миколая XVI ст. і на престольний хрест 1731 року).

9 червня у фондї тканин зазняли на колір сім лемківських хусток ("фацеликів"), вишитих традиційними vzорами в селах Команча, Кремпна, Клопотниця у м. Сяноку, та фрагменти уставок сорочок із Команчі. Лемкині з околиць Команча на шиї носили бісерні прикраси, так звані "кривульки" (зазнято, інв. N 177).

В архівах Музею над документами і кресленнями лемківських церков працювали Ярослав Тарас і Софія Боньковська.

Того ж дня збірку лемківських ікон в Історичному музеї Сяноку досліджував професор Володимир Овсійчук. Зафотографовано 14 ікон з найхарактернішими іконографічними схемами.

10 червня виїхали із Сянока на південь у напрямі с. Команча. Перша зупинка в селі Репіцьк. Тут нині проживає понад 20 українських родин. Є дерев'яна церква, збудована в 1827 році. Вона тридільна, триверха, каркасної конструкції, обшита дошками, верхи з багатьма заламами, увінчані кованими хрестами. Експедиція зробила докладне обстеження інтер'єру церкви. Уваги заслуговують царські врата, свічники, процесійний хрест.

У с. Туряньська зазнято екстер'єр дерев'яної церкви. Внутрішнє упорядження не вціліло.

Село Команча має одну з найбільших лемківських громад на Сяніччині. Тут двадцять років тому збудовано кам'яну церкву із трапезним залом у цокольній частині. Стара дерев'яна церква св. Покрови є на пагорбі, поряд із цвинтарем, побудована в 1805 р. на місці згорілої. На іконостасі В.Овсійчуку вдалося відчитати напис, що його виготовив іерейський син, сницар і маляр Афанасій Ружилович 1832 р. зі с. Волосянки.

По дорозі, проминаючи лемківські села Вислок Великий і Малий, Яслиська, Дальова, Тілява, траплялися сплюндровані цвинтарі з понівеченими хрестами. У селі Дальова на зруйнованому кладовищі встановлено хрест із вражаючим написом: "Хрест пам'яті, скорботи і надії дідам і прадідам нашим, які тут залишилися навечно в рідній землі 1992 рік"

У дерев'яній церкві св. Кузьми і Дем'яна, XIX ст., що в селі Кремпна, (нині перетворена на костюл св. Максиміліана) повністю збережений іконостас XVIII ст. Щоправда, порушений порядок ікон в празниках: замість першої "Введення Марії в храм" помістили "Воздвиження Чесного Хреста" Крім того, на правій стіні нави є ча-

стина іконостасу зі старої церкви, пророки кінця XVI поч. XVII ст.

Із колишнього лемківського с. Котань залишилася дерев'яна церква, і та повністю розграбована. Зафотографували зовнішній вигляд. Ярослав Тарас зробив загальні обміри.

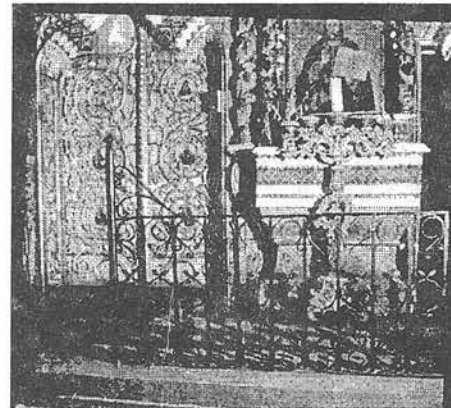
Дерев'яна церква в с. Велике Святкове, поч. XIX ст., має профілювання підсобітки на дзвіничній вежі та профілювання дощок на балюстраді хорів. Верхи церкви вінчають ковани хрести. Зафотографували фрагменти профілювання, хрести і загальний вигляд. Іконостас збираний з кількох і перемальований.

На нічліг зупинилися у с. Ждиня, відомому своїми патріотичними лемківськими фестивалями "Ватра" Тут проживає дві третини лемків, а в невеличкому сусідньому с. Конечнім, що на кордоні зі Словаччиною, мешкає 14 українських родин і жодної польської.

11 червня виїхали в напрямі Устя Горлицьке. Зупинилися в с. Квятань. Церква дерев'яна з високою динамікою форми, збудована 1811 р., є напис над входом. Надпоріжник профільований виступами. У ризниці є плащаниця початку XIX ст. Ікони мальовані професійно в XIX ст.

Дерев'яна церква св. Параскеви, поч. XIX ст., в Усті Горлицьким тепер використовується як костюл.

Церква св. Покрови в с. Ганчова збудована у 1871 р. на місці малої, яку розібрали. Керував будівництвом церкви майстер Діоніз Макуляк. Тут зафотографували фрагмент іконостасу і царські врата, передвітарну ковану решітку, різьблений свічник, унікальну лампадку ювелірної роботи, XVIII ст., різьблено-профільований аналой кінця XIX ст., фрагменти окуття дверей. Іконостас із старої церкви не зберігся, а теперішній не займає стіну, бо був куплений до церкви з села Ріпки.

Фрагмент іконостасу з металевою кованою решіткою у церкві Покрови, с. Ганчова, XIX ст.(Польща)

У другій половині дня працювали в с. Бортне. Софія Боньковська і Микола Моздир взяли інформацію в найстарішого коваля і каменяра Михайла Феленчака (1902 р.н.).

Коваль і каменяр Михайло Феленчак, 1902 р.н., с.Бортне (Польща)

Зафотографовано кам'яні надмогильні хрести на сільському цвинтарі. У старій дерев'яній церкві св. Кузьми і Дем'яна, 1742 р., кілька років тому створений музей лемківського народного мистецтва. Тут експонуються твори іконопису, різьблення, ковальства (надбанні хрести), вишивані рушники 1920-х років вишивальниці Адастасії Маджик (кілька творів зафотографовано).

Дерев'яна церква в с. Воловець, XIX ст. (Польща)

12 червня, неділя, експедиція прибула в с. Воловець. У ньому проживає три українські родини, які власними силами й коштом відбудували церкву поч. XIX ст., котра була дуже занедбана. У 1967 р. іконостас привезли із Ланцута. (Музей). Тут знаходиться процесійний хрест із живописом, датований 1680 роком, і аналой кінця XIX ст. Найвиразніші у художньому плані речі зафотографовано.

13 червня експедиція ознайомилася із збіркою лемківських ікон, виробів з дерева, графіки Никифора, які експонуються в Готичній кам'яниці, м. Новий Санч. Ввечері прибули в місто Стара Любовня, Словаччина. Наступного дня працювали в місцевому музеї народної архітектури. Зокрема, зафотографували дерев'яну церкву XVIII ст. з с. Матисова, бондарні і дротарські інструменти та вироби, тканини, вишивки тощо.

Процесійна ікона св. Варвари, кін. XVIII ст., с.Матисове. Скансен в м.Стара Любовня (Словаччина)

15 червня по дорозі в Бардіїв зупинилися в селах Луково і Венеція, де обстежили і сфотографували дерев'яні церкви XVIII ст. У Бардіїві в Шариському музеї виставлена унікальна колекція кованих хрестів з місцевих церков. Тут також експонується велика збірка ікон, ручних і напостольних хрестів, дарохранилиць і свічників токарної роботи тощо. У скансені Бардіївських Лазенок обстежено і зафотографовано об'єкти з Лемківщини.

17 і 18 червня члени експедиції брали участь у роботі міжнародної наукової конференції з питань лемківської культури, присвяченої 100-річчю від дня народження Володимира Січинського. З доповіддю виступав канд. архітектури Ярослав Тарас. В обговоренні слово брали проф. Володимир Овсійчук та канд. мистецтвознавства Раїса Чугай. Останнім пунктом експедиції було відвідання 19 червня села Вижній Комарник, церкви, збудованої за проектом Володимира Січинського.